

Regeringens proposition

1975/76: 86

om godkännande av avtal om samarbete mellan Sverige och den europeiska atomenergigemenskapen inom området för styrd termonukleär fusion och plasmafysik, m. m.

beslutad den 27 november 1975.

Regeringen föreslår riksdagen att antaga de förslag som har tagits upp i bifogade utdrag av regeringsprotokoll.

På regeringens vägnar

OLOF PALME

RUNE B. JOHANSSON

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att riksdagen skall godkänna ett avtal mellan Sverige och den europeiska atomenergigemenskapen (Euratom) inom området för styrd termonukleär fusion och plasmafysik.

Vidare föreslås ändring i lagen (1966: 644) med vissa bestämmelser om immunitet och privilegier som föränleds av avtalet.

Förslag till

Lag om ändring i lagen (1966: 664) med vissa bestämmelser om immunitet och privilegier

Härigenom föreskrives att i lagen (1966: 664) med vissa bestämmelser om immunitet och privilegier¹ skall införas en ny paragraf, 8 §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

8 §²

Den europeiska atomenergigemenskapen och tjänstemän vid de europeiska gemenskaperna åtnjuta, utan hinder av bestämmelse i annan författning, privilegier enligt avtal mellan Sverige och atomenergigemenskapen om samarbete angående styrd termonukleär fusion och plasmafysik.

Denna lag träder i kraft den dag regeringen bestämmer.

¹ Lagen omtryckt 1973: 1204

² Förutvarande 8 § upphävd genom 1975: 61

INDUSTRIDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1975-11-27

Närvarande: statsministern Palme, ordförande, och statsråden Sträng, Johansson, Holmqvist, Aspling, Lundkvist, Geijer, Norling, Lidbom, Carlsson, Feldt, Sigurdson, Gustafsson, Zachrisson, Leijon, Hjelm-Wallén, Peterson

Föredragande: statsrådet Johansson

Proposition om godkännande av avtal om samarbete mellan Sverige och den europeiska atomenergigemenskapen inom området för styrd termokär fusion och plasmafysik, m. m.

1 Inledning

I samband med min anmälan till prop. 1975: 30 om energihushållningen m. m. nämnde jag (bil. 1 s. 454) att Sverige hade inlett förhandlingar med den europeiska atomenergigemenskapen (Euratom) om de möjliga formerna för och omfattningen av ett samarbete inom fusionsforskningsområdet. Förhandlingarna, som nu har slutförts, har resulterat i ett förslag till samarbetsavtal. Det föreslagna avtalet bör fogas till regeringsprotokollet i detta ärende som *bilaga*.

Efter samråd med chefen för utbildningsdepartementet får jag nu anmäla fråga om Sveriges samarbete med Euratom på detta område.

2 Euratoms verksamhet

De sex länderna Belgien, Frankrike, Italien, Luxemburg, Nederländerna och Förbundsrepubliken Tyskland slöt sig år 1952 samman i den europeiska kol- och stålgemenskapen, CECA.

Medan kol- och stålgemenskapen gradvis genomfördes förberedde de sex länderna en utvidgning av det ekonomiska samarbetet. I mars 1957 undertecknade de i Rom fördraget om den europeiska ekonomiska gemenskapen, EEC, och fördraget om Euratom. Den 1 januari 1958 inledde dessa två gemenskaper sin verksamhet. Danmark, Irland och Storbritannien inträdde som medlemmar i gemenskaperna år 1973. Sverige träf-

fade år 1972 avtal med dels EEC, dels CECA för underlättande av handelsutbytet (prop. 1972: 135, UU 1972: 20, rskr 1972: 311).

Det långsiktiga målet för Euratomfördraget är att skapa förutsättningar för att upprätta en kärnenergiindustri och därigenom bidra till att höja levnadsstandarden i medlemsländerna och medverka till en snabb utveckling av förbindelserna med andra länder. I detta syfte skall Euratom bl. a. främja forskning och säkra största möjliga spridning av tekniska kunskaper samt med andra länder och internationella organisationer upprätta alla de förbindelser som är ägnade att befrämja kärnenergens fredliga användning.

Det gemensamt verkställande organet för de tre europeiska gemenskaperna (EG) är kommissionen. Denna har enligt fördraget till uppgift bl. a. att främja kärnenergiforskningen i medlemsländerna, t. ex. genom ett gemensamt forsknings- och utbildningsprogram.

De europeiska gemenskapernas ministerråd fastställde år 1971 ett tredje femårsprogram för åren 1971—1975 för forskning och utbildning inom området styrd termonukleär fusion och plasmafysik (Euratomprogrammet).

Euratoms långsiktiga fusionsforskningsarbete syftar till gemensam konstruktion av prototyper för en elproducerande fusionsreaktor. I en sådan utnyttjas den energi som frigörs då lätta atomkärnor, företrädesvis från de tyngre väteisotoperna tritium och deuterium, smälter samman till större kärnor, helium. Härvid avges snabba neutroner som bär den frigjorda energin i form av rörelseenergi. En förutsättning för att denna process skall kunna ske är att fusionsmediet, en joniserad gas (plasma), dels har mycket hög temperatur, dels uppfyller ett visst kritiskt värde för produkten av plasmatäthet och tillgänglig existens-tid för plasmat.

En översiktlig redogörelse för fusionstekniken har lämnats i expertmaterialet till energiprogramkommitténs betänkande (SOU 1974: 73 s. 207 ff).

Euratomprogrammet innehåller ett för medlemsländerna gemensamt projekt (JET-projektet) för konstruktion och uppförande av en stor s. k. tokamakmaskin. Konstruktionsfasen har beräknats bli avslutad under år 1975 och uppförande av anläggningen planeras under kommande femårsperiod.

Vid sidan av det gemensamma projektet bygger Euratomprogrammet på anslutning av fusionsforskningsverksamhet i de olika medlemsländerna till Euratom genom särskilda samarbetskontrakt. Verksamheten finansieras till största delen nationellt, men enligt kontrakten bidrar Euratom med en del, i genomsnitt cirka 30 %, av kostnaderna. Den forskning som bedrivs vid de nationella forskningsorganen rör bl. a. metoder för att framställa och upphetta plasma, inneslutning av slutna och öppna plasmakonfigurationer av varierande täthet och temperatur, framställ-

ning av plasma med hög täthet, förbättring av diagnostiska metoder samt undersökning av tekniska problem i samband med den aktuella forskningen och problem rörande termonukleär reaktorteknik.

Euratoms bidrag till det nu gällande femårsprogrammet har fastställts till ett belopp som motsvarar omkring 390 milj. kr.

Inom Euratom pågår f. n. förhandlingar om ett av kommissionen framlagt förslag till femårsprogram för tiden 1976—1980. Det slutliga målet för programmet anges i förslaget vara att utröna om det är möjligt att producera elkraft till konkurrenskraftiga priser genom fusion av lätta atomkärnor och i så fall fortsätta med gemensam konstruktion av fusionsreaktorprototyper. Ett delmål är att fortlöpande bedöma fusionsenergins möjligheter och vilka problem som ännu återstår att lösa.

Den stora insatsen inom programmet för tiden 1976—1980 avser uppförande och påbörjad drift av den stora tokamakmaskinen, JET. Övriga insatser rör s. k. stellaratorer och andra metoder för magnetisk inneslutning av plasma. Vidare planeras inom programmet arbeten rörande olika system för upphettning av plasma, öppna konfigurationer (magnetiska speglar), plasma med mycket hög täthet, grundläggande fysikforskning och tekniska problem med anknytning till fusionsreaktortekniken.

Programkostnaderna för femårsperioden 1976—1980 beräknas i programförslaget till 615 milj. kontoenheter, vilket motsvarar ungefär 3 400 milj. kr. Av detta beräknas 265 milj. kontoenheter (ca 1 460 milj. kr.) komma att finansieras av Euratom. Härav beräknas 108 milj. kontoenheter för JET-projektet och 142 milj. kontoenheter för stöd till nationella program. Kommissionens programförslag har ännu inte behandlats av EG:s ministerråd.

3 Svensk fusionsforskning

Den mest betydande svenska fusionsforskningen bedrivs vid tekniska högskolan i Stockholm (KTH). Verksamheten omfattar bl. a. områdena plasmabegränsning i poloidala magnetfält, stabiliseringsmetoder, upphettningsmekanismer och plasmadiagnos. Fusionsforskning bedrivs vidare vid Chalmers tekniska högskola (CTH) med inriktning mot energikoppling av vågor i plasma och forskning kring laserinducerad fusion. Forskargruppen vid KTH har en övervägande experimentell karaktär medan gruppen vid CTH har en uteslutande teoretisk inriktning. Båda grupperna har haft ett omfattande internationellt samarbete i form av forskar- och informationsutbyte och genom deltagande i internationella symposier o. d. I några fall är det internationella samarbetet styrt av avtal, som har ingåtts mellan institutionerna och utländska organ. Verksamheten finansieras genom dels basanslag från högskolorna, dels anslag från forskningsråd och forskningsstödande fonder.

Plasmafysikalisk forskning sker även vid andra universitetsinstitutioner men med mindre eller obetydlig anknytning till fusionsforskningen. Den nyss nämnda verksamheten vid KTH och CTH har emellertid en klar inriktning mot fusionsreaktortillämpningar och är av sådan karaktär att den kan särskiljas från annan plasmafysikalisk forskning.

Även vid AB Atomenergi bedrivs viss verksamhet med anknytning till fusionsenergitillämpningar. Syftet med denna verksamhet är främst att översiktligt följa utvecklingen inom området med hänsyn till utsikterna att med hjälp av en styrd termonukleär fusionsprocess producera energi och att arbeta med vissa av de material- och säkerhetsfrågor som aktualiserats i samband med detta.

Huvuddelen av fusionsforskningen har hittills finansierats med anslag från statens råd för atomforskning (AFR), som genom sin rådgivande kommitté för fusionsforskning i viss utsträckning översiktligt styrt fördelningen av forskningsanslagen.

Det är med hänsyn till rådande organisations- och finansieringsförhållanden svårt att exakt ange omfattningen av den mot fusionsfrågorna inriktade forskning som bedrivs i Sverige. Den sammanlagda kostnaden för verksamheten kan under budgetåret 1974/75 beräknas ha varit av storleksordningen 3 milj. kr.

I prop. 1975: 30 har medel för fusionsforskning beräknats inom ramen för huvudprogrammet Energiforskning under programmet Energitillproduktion (bil. 1 s. 458). Ansvaret för genomförandet av detta program skall enligt riksdagens beslut åvila nämnden för energiproduktionsforskning, som inrättades den 1 juli 1975.

4 Förslaget till samarbetsavtal m. m.

I det följande redovisas huvudpunkterna i det förslag till samarbetsavtal som har utarbetats vid förhandlingarna mellan Sverige och EG-kommissionen. Avtalet omfattar en inledning och 14 artiklar. Till avtalet har fogats två bilagor med redogörelser för de fusionsforskningsprogram i Euratom resp. Sverige som omfattas av avtalet.

4.1 Inledning

I inledningen presenteras avsikten med samarbetsavtalet. Det anges att EG sedan år 1959 har genomfört fleråriga forsknings- och utbildningsprogram inom områdena styrd termonukleär fusion och plasmafysik och att Euratom förbereder ett fjärde femårsprogram för perioden 1976—1980. Målet för samarbetet inom EG är att på sikt nå fram till en gemensam konstruktion av prototyper med sikte på industriell tillverkning och marknadsföring. Vidare anges att Sverige äger avsevärd kunskap inom det område som hänger samman med styrd termonukleär

fusion och plasmafysik och att det ligger i båda parter intresse, på grund av omfattningen av det arbete som återstår innan styrd termokleär fusion kan nyttiggöras praktiskt, att förena sina ansträngningar för att nå detta mål.

4.2 Syftet med samarbetet (artiklarna I och II)

Enligt avtalet skall det svenska fusionsforskningsprogrammet anslutas till Euratoms fusionsforskningsprogram och bidra till Euratomprogrammet genom att anta dess långsiktiga mål och samarbetsformer. Det svenska programmet skall vidare ändras eller utvidgas till att omfatta ny verksamhet som har samband med Euratomprogrammet närhelst sådan verksamhet tas upp. Euratomprogrammet och det svenska programmet definieras i bilagor till avtalet.

Syftet med avtalet är att genom undvikande av onödigt dubbelarbete möjliggöra för båda parter att dra största möjliga nytta av sina insatser och att påskynda utvecklingen av en fusionsreaktor. Detta uppnås genom att parterna deltar i varandras program, genom att parterna bidrar till finansieringen av dessa och genom att parterna ömsesidigt får rätt att ta del av varandras forskningsresultat.

4.3 Formerna för samarbetet (artiklarna III—VIII samt XII)

Enligt avtalets artikel III skall de närmare formerna för samarbetet anges i ett eller flera anslutningskontrakt, som skall slutas mellan Euratom, företrädd av kommissionen, och av Sveriges regering utsedda organ. Kontrakten skall såvitt möjligt överensstämma med dem som har träffats mellan Euratom och organ inom EG för genomförande av Euratom-programmet. Genom varje kontrakt inrättas en styrande kommitté med representanter för EG-kommissionen och svensk kontraktspart. Den styrande kommittén, vars sammansättning skall närmare regleras i kontraktet, har till uppgift bl. a. att detaljutföra det program som omfattas av kontraktet och att styra arbetet så att bästa möjliga resultat erhålls.

I artiklarna IV—VI behandlas de organ som har inrättats för genomförande av Euratomprogrammet och den svenska representationen i dessa organ.

En sambandsgrupp i vilken Sverige blir representerat svarar för informationsutbyte och samordning mellan till programmet anslutna laboratorier. Sambandsgruppen kan tillsätta rådgivande grupper. Vidare finns en chefskommitté, som ansvarar för bästa möjliga utnyttjande av de deltagande laboratoriernas resurser, och samordningskommittéer som var och en inom en viss sektor av fusionsforskningsarbetet har att lämna

förslag om resursutnyttjande till chefskommittén. Sverige skall i chefskommittén företrädas av en laboratoriechef. Utlåtanden som avges av samtliga här nämnda organ skall enligt artikel VIII vara rådgivande.

I artikel VII anges att Euratom skall ombesörja att Sverige ansluts till två tilläggsavtal som har slutits mellan Euratom och EG:s medlemsländer, nämligen dels överenskommelsen om utformning av JET-projektet, dels kontraktet om personalutbyte mellan laboratorier som deltar i programmet. I artikel VII anges vidare att Sverige kan bli delaktigt i de ytterligare kontrakt som träffas i anslutning till fusionsforskningsprogrammet.

Enligt artikel XII inrättas ett för Sverige och Euratom gemensamt organ med ansvar för att avtalet tillämpas på rätt sätt.

4.4 Finansiella åtaganden m. m. (artikel IX)

Sveriges finansiella bidrag till det gemensamma programmet skall enligt artikel IX årligen fastställas till ett belopp som står i samma förhållande till Euratoms andel av kostnaderna för Euratomprogrammet som Sveriges bruttonationalprodukt till gemenskapens och Sveriges sammanlagda bruttonationalprodukter under året närmast före föregående år.

Euratoms bidrag till det arbete som enligt kontrakt utförs i Sverige skall utgå efter de regler som normalt gäller för Euratoms finansiering enligt övriga kontrakt som har slutits för genomförande av Euratomprogrammet.

Artikel IX innehåller vidare bestämmelser om tullar och skatter samt därmed sammanhängande frågor. Enligt dessa bestämmelser skall Euratom vara befriat från tullar och andra införselavgifter på varor som införs till Sverige för användning här i forsknings- och utvecklingsverksamhet inom ramen för samarbetsavtalet. Vidare skall Euratom undantas från förbud och restriktioner beträffande införsel av varor för sådant ändamål. Befrielse från eller återbetalning av indirekta skatter skall dessutom medges vid inköp av fast eller lös egendom som Euratom gör i Sverige för användning här i verksamhet som faller under avtalet. Skattefriheten skall dock inte gälla skatter och avgifter som endast utgör vederlag för tillhandahållna tjänster.

Varor som införts till Sverige eller inköpts här får inte överlåtas i Sverige annat än på villkor som den svenska regeringen har godkänt.

Skattefrihet skall gälla i Sverige för löner och andra ersättningar som EG utbetalar till sådana tjänstemän som avses i artikel 1 i gemenskapernas personalreglemente och som erlägger skatt till gemenskaperna för av dessa utbetalade löner och andra ersättningar och som är verksamma i forsknings- och utvecklingsarbete inom ramen för samarbetsavtalet. Den nämnda skattefriheten skall dock inte medges för pensioner och livräntor som utbetalas till tidigare anställda tjänstemän.

4.5 Rätt till forskningsresultat m. m. (artiklarna X och XI)

Vardera partens rätt att få tillgång till de vetenskapliga resultaten av den andra partens program anges som en väsentlig del av avtalet. Denna rätt garanteras genom särskilda bestämmelser om tillgång till information, genom personalutbyte mellan laboratorier i Sverige och inom gemenskapen och genom en rättvis fördelning av beställningar som läggs ut för genomförandet av de två programmen mellan svenska företag och företag inom gemenskapen.

Det föreskrivs särskilt att reglerna om informationsutbyte och patent inte skall påverka de rättigheter som tillkommer uppfinnare eller deras rättsinnehavare enligt nationell rätt.

4.6 Lösandet av tvister (artikel XIII)

Tvister om avtalets tillämpning skall enligt avtalsförslaget hänskjutas till skiljenämnd som tillsätts för varje särskilt fall. Vardera parten skall därvid utse en skiljeman och dessa båda tillsammans utse en tredje, som skall vara nämndens ordförande. Om nämnden inte har tillsatts inom viss tid kan part eller båda parter vända sig till presidenten i internationella domstolen för att få skiljeman utsedd. Nämndens beslut skall vara bindande.

4.7 Ikraftträdande m. m. (artikel XIV)

Avtalet skall godkännas av de avtalsslutande parterna enligt deras egna förfaranden. Det skall träda i kraft när båda parterna har underrettat varandra om att de härför erforderliga förfarandena har slutförts, dock tidigast den 1 januari 1976.

Avtalet gäller under den period som bestäms av Euratomprogrammet enligt artikel I och förlängs automatiskt vid beslut om nytt forskningsprogram inom Euratom för detta programs giltighetstid. Avtalet kan när som helst sägas upp med sex månaders varsel.

5 Föredraganden

Vid min behandling i prop. 1975:30 om energihushållningen m. m. av frågan om forsknings- och utvecklingsarbete inom energiområdet framhöll jag (bil. 1 s. 454) bl. a. att om den vetenskapliga utvecklingen leder till en lösning av de omfattande problem som är förbundna med utvinning av energi ur en styrd fusionsreaktion skapas förutsättningar för riklig tillgång på utnyttjningsbar energi. Jag framhöll vidare att jag fann det angeläget att vi från svensk sida bevakar det omfattande arbete inom områdena plasmafysik och fusionsforskning som bedrivs på olika håll i

världen. Jag nämnde också att förhandlingar hade inletts med EG-kommissionen om möjligheten av en svensk associering till Euratoms fusionsforskningsprogram. I anslutning härtill framhöll jag att det är önskvärt att inordna det arbete som bedrivs i Sverige i ett handlingsprogram av sådant omfång att det på ett effektivt sätt kan inriktas på att delta i utvecklingen av en elkraftproducerande fusionsreaktor.

Förhandlingarna med EG-kommissionen har nu avslutats och resulterat i ett förslag till samarbetsavtal.

Målet för det långsiktiga fusionsforskningssamarbetet inom Euratom är att konstruera prototyper till fusionsreaktorer för produktion av elkraft till konkurrenskraftiga priser. Sverige ansluter sig enligt förslaget till samarbetsavtal till detta långsiktiga mål.

Samarbetet inom Euratom genomförs genom fleråriga fusionsforskningsprogram som omfattar all verksamhet i Euratoms medlemsstater inom områdena styrd termonukleär fusion och plasmafysik. Det nu gällande Euratomprogrammet omfattar tiden 1971—1975. EG-kommissionen har lagt fram förslag till nytt femårsprogram för tiden 1976—1980. Samarbetsavtalet förutsätts automatiskt bli förlängt vid beslut inom gemenskapen om efterföljande program.

I bilaga till avtalsförslaget redovisas ämnesområdena för det svenska program som skall anslutas till Euratomsamarbetet. De överväganden angående ett sammanhållet svenskt fusionsprogram som har gjorts i samband med Euratomförhandlingarna har gett vid handen att den verksamhet inom fusionsområdet som bedrivs vid tekniska högskolan i Stockholm och Chalmers tekniska högskola tillsammans med viss verksamhet vid AB Atomenergi bör ingå i ett till Euratomsamarbetet anslutet svenskt fusionsprogram.

Sverige har enligt avtalsförslaget möjlighet att utvidga eller ändra det svenska program, som enligt avtalet skall omfattas av samarbetet.

I praktiken genomförs samarbetet genom att ett eller flera svenska organ genom anslutningskontrakt knyts till Euratomprogrammet. I kontraktet regleras formerna för samarbetet i detalj. Det har under förhandlingarna förutsatts att Sverige — i likhet med flertalet EG-länder — skall företrädas av endast en kontraktspart för hela det svenska programmet.

De svenska inhemska forskningsinsatserna inom området plasmafysik och termonukleär fusion måste rimligen vara små i förhållande till de totala insatser som kan komma att krävas för utveckling av en kraftproducerande fusionsreaktor. Insatserna har hittills haft i huvudsak grundforskningskaraktär och resulterat i uppbyggnad av hög kompetens inom vissa delar av området.

Euratoms fusionsforskningsprogram är uppbyggt som multilateralt samarbete baserat på samordnade men fristående insatser. Programmet har pågått under förhållandevis lång tid och uppnått viss fasthet i sina

former. Dessa omständigheter påverkar givetvis formerna för anslutning av nya samarbetsparter.

Det förslag till samarbetsavtal som nu föreligger ger möjligheter att inordna den svenska verksamheten i ett större samordnat internationellt utvecklingsarbete med energipolitisk målsättning. Det innebär att Sverige får löpande insyn i det mycket omfattande arbete som f. n. bedrivs inom Euratoms ram. Om detta arbete blir framgångsrikt ger samarbetsavtalet direkt tillgång till en teknik som på lång sikt kan bli av avgörande betydelse för vår energiförsörjning. Samtidigt innebär avtalet en rimlig självständighet i det svenska forskningsarbetet. Härigenom och genom de regler om uppsägning av avtalet som har utarbetats tillgodoses krav på bibehållen svensk handlingsfrihet vad gäller såväl forskningens innehåll som det framtida samarbetet.

Jag övergår nu till att behandla kostnadsfrågor för såväl det svenska programmet som Euratomprogrammet och Sveriges andel därav.

Förslaget till samarbetsavtal med Euratom innebär kostnadsmässigt dels att Sverige skall bidra till det gemensamma Euratomprogrammet med vissa medel, dels att den svenska fusionsforskningen till en del kommer att erhålla bidrag från Euratom.

Euratom skall bidra till finansieringen av det svenska fusionsforskningsprogrammet på samma villkor som gäller för övriga forskningsprogram inom Euratomprogrammet. Detta innebär att Euratom alltid bidrar med en viss del av de totala kostnaderna för det svenska programmet. EG-kommissionen kan höja sin andel av de totala kostnaderna för sådan verksamhet som prioriteras inom programmet. Enligt det av kommissionen framlagda förslaget till femårsprogram för åren 1976—1980 skall den andel av totalkostnaden som alltid bestrids av Euratom vara 25 %. För prioriterad verksamhet föreslås motsvarande andel bli 45 %.

Innebörden av denna uppläggnings är att storleken av det bidrag som Euratom lämnar till finansieringen av det svenska programmet blir beroende av omfattningen och inriktningen av detta program. Jag förutsätter att vissa delar av det svenska programmet kommer att tillhöra den prioriterade verksamheten.

Den svenska fusionsforskningen har finansierats främst av statens råd för atomforskning men också i viss mån inom ramen för anslagen till verksamheten vid de tekniska högskolorna. Vidare har AB Atomenergi med stöd bl. a. från styrelsen för teknisk utveckling gjort begränsade insatser inom området. Jag uppskattar att verksamhetens omfattning under senare tid har varit av storleksordningen 3 milj. kr. per år.

I prop. 1975: 30 (bil. 1 s. 458) har inom huvudprogrammet Energiforskning för budgetåret 1975/76 beräknats sammanlagt 16,8 milj. kr. för delprogrammen Fusionsenergi, Geotermisk energi, Vindenergi och Övriga energiformer. För treårsperioden t. o. m. budgetåret 1977/78 har för dessa delprogram preliminärt beräknats sammanlagt 50 milj. kr.

Jag utgår från att stöd till svensk fusionsforskning även fortsättningsvis kommer att utgå via atomforskningsrådet och högskolorna. Med denna utgångspunkt och med beaktande av de kostnader och bidrag som det föreslagna Euratom-samarbetet kommer att innebära bör efter ett uppbyggnadsskede de genom energiforskningsprogrammet ytterligare tillgängliga medlen kunna innebära ungefär en fördubbling av den svenska fusionsforskningens omfattning.

Det gemensamma Euratomprogrammets kostnader avses fördelas i enlighet med förhållandet mellan parternas bruttonationalprodukter, och Sveriges andel har f. n. angivits till 4,54 % av den totala kostnaden. Det av EG-kommissionen framlagda programförslaget för 1976—1980 har vad gäller den av gemenskapen finansierade delen en omfattning av 265 milj. s. k. kontoenheter. Med nu gällande omväxlingskurs skulle Sveriges andel härav bli ca 66 milj. kr. Som jag tidigare nämnt har EG:s ministerråd ännu inte godkänt kommissionens programförslag. De programdiskussioner som alltjämt förs torde i huvudsak kunna komma att innebära tidsförskjutningar i programmet, medan däremot programinnehållet kan antas förbli i huvudsak oförändrat. Jag betraktar därför den angivna svenska kostnadsandelen som en övre gräns för vad som skall bestridas av Sverige åren 1976—1980. Euratoms bidrag till finansieringen av ett svenskt fusionsprogram med den omfattning jag nyss angav kan uppskattas till cirka 2 milj. kr. per år.

Den beräknade årskostnaden för Sveriges medverkan i Euratomprogrammet, i genomsnitt högst ca 13 milj. kr., bör för tiden från avtalets ikraftträdande t. o. m. den 30 juni 1978 belasta den ram för det treåriga energiforskningsprogram som riksdagen har beslutat om (prop. 1975: 30, NU 1975: 30, rskr 1975: 202). Jag räknar med en belastning inom energiforskningsprogrammet om högst 33 milj. kr.

Jag går nu över till att närmare behandla frågan om den svenska organisationen för genomförandet av det föreslagna, utökade forskningsprogrammet.

Forskningen inom områdena plasmafysik och termonukleär fusion har genom de stora satsningar som nu görs av många länder givits ett långsiktigt energipolitiskt syfte. Härigenom har insatserna också kommit att omfatta frågor av betydelse för möjligheterna att vid framgångsrika forskningsinsatser realisera en fungerande kraftproducerande fusionsreaktor. Det blir härvid såväl i det större europeiska perspektivet som då det gäller de totala svenska insatserna inom området angeläget att uppnå en god samordning.

Som programansvarigt organ för programmet Energiproduktion inom huvudprogrammet inrättades den 1 juli 1975 en nämnd för energiproduktionsforskning. Nämndens beslut om stöd till delprogrammet Fusionsenergi skall fattas efter samråd med statens råd för atomforskning.

Nämnden bör vara svensk kontraktspart gentemot Euratom och an-

svara för svenska bidrag till och från Euratom. Den bör vidare utarbeta de närmare riktlinjerna för samordning av det svenska programmet och för samarbetet med Euratom. Jag räknar med att nämnden i sitt arbete kommer att utnyttja den kompetens inom fusionsområdet som finns vid atomforskningsrådet. Det ankommer på regeringen att meddela närmare föreskrifter för nämndens verksamhet inom delprogrammet Fusionsenergi.

Jag övergår nu till att behandla viss lagstiftningsfråga, som aktualiseras av det föreslagna samarbetet.

Enligt lagen (1966: 664) med vissa bestämmelser om immunitet och privilegier åtnjuter vissa där uppräknade internationella organisationer immunitet och privilegier enligt vad som bestämts i stadga eller avtal som är i kraft i förhållande till Sverige. Beträffande vissa organisationer är också medlemsstaternas representanter och personer med tjänst hos eller uppdrag av sådan organisation berättigade till immunitet och privilegier. Ett svenskt godkännande av det upprättade förslaget till samarbetsavtal med Euratom innebär att Euratom och vissa tjänstemän, som deltar i forsknings- och utvecklingsverksamhet i Sverige inom ramen för avtalet, skall komma i åtnjutande av privilegier enligt detta. Privilegierna avser främst tull- och skattefrihet.

För att tillförsäkra Euratom och dess tjänstemän de privilegier som föreskrivs i förslaget till samarbetsavtal bör lagen med vissa bestämmelser om immunitet och privilegier tillföras en ny paragraf enligt vilken Euratom och tjänstemän vid de europeiska gemenskaperna skall åtnjuta privilegier enligt avtal mellan Sverige och Euratom om forskningssamarbete angående styrd termonukleär fusion och plasmafysik.

Lagändringen bör träda i kraft samtidigt med att samarbetsavtalet blir bindande för Sverige. Det bör därför få ankomma på regeringen att bestämma om lagens ikraftträdande.

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom industridepartementet upprättats förslag till lag om ändring i lagen med vissa bestämmelser om immunitet och privilegier. Vid upprättandet av lagförslaget har samråd skett med statsrådet Lidbom.

På grundval av vad jag nu har anfört förordar jag att Sverige ingår avtal med Euratom om samarbete angående styrd termonukleär fusion och plasmafysik. Avtalet har ännu inte undertecknats och det kan vid den slutliga justeringen komma att undergå smärre jämkningar.

6 Hemställan

Med hänvisning till vad jag har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att

1. godkänna det föreslagna avtalet mellan Sverige och den europeiska atomenergigemenskapen inom området för styrd termonukleär fusion och plasmafysik,

2. anta förslaget till lag om ändring i lagen (1966: 664) med vissa bestämmelser om immunitet och privilegier.

7 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att anta de förslag som föredraganden har lagt fram.

*Bilaga***Avtal om samarbete mellan Sverige och europeiska atomenergigemenskapen inom området för styrd termonukleär fusion och plasmafysik**

SVERIGES REGERING och EUROPEISKA ATOMENERGIGEMENSKAPEN, nedan benämnd Euratom, företrädd av de Europeiska gemenskapernas kommission, nedan benämnd kommissionen,

SOM beaktar att Euratom sedan år 1959 har genomfört fleråriga forsknings- och utbildningsprogram inom området för styrd termonukleär fusion och plasmafysik, varvid arbetet enligt dessa program utförs i enlighet med anslutningskontrakt;

SOM beaktar att dessa program har utgjort en del av en långsiktig samarbetsplan, som omfattar all verksamhet i Euratoms medlemsstater inom fusions- och plasmafysikområdet och är avsedd att på sikt leda fram till gemensam konstruktion av prototyper med sikte på industriell tillverkning och marknadsföring;

SOM beaktar att Euratom förbereder ett fjärde femårigt forsknings- och utbildningsprogram inom ovannämnda område för perioden 1976—1980;

SOM beaktar att Sverige för sin del i många år har bedrivit forskning inom området för styrd termonukleär fusion och plasmafysik och äger avsevärd kunskap inom det teknikområde som hänger samman med sådan forskning;

SOM inser, på grund av omfattningen av det arbete som återstår att utföra innan det stadium nås, då styrd termonukleär fusion kan tillämpas praktiskt, att det ligger i de avtalsslutande parternas intresse att förena sina ansträngningar inom detta område för att undvika onödigt dubbelarbete och påskynda sina respektive program, vilkas mål har fått högre prioritet till följd av energikrisen;

HAR ÖVERENSKOMMIT OM FÖLJANDE:

Artikel I

1. Enligt detta avtal ansluter de avtalsslutande parterna det forskningsprogram som i Sverige genomförs inom området för styrd termonukleär fusion och plasmafysik, nedan benämnt "det svenska programmet", till Euratoms forsknings- och utbildningsprogram inom detta område, nedan benämnt "Euratomprogrammet".

2. Det svenska programmet skall bidra till Euratomprogrammet genom att antaga dess långsiktiga mål och samarbetsformer.

3. Euratomprogrammet och det svenska programmet, vilka avses i första stycket i denna artikel, definieras var för sig i bilagorna I och II till detta avtal.

4. Det svenska programmet skall vidgas eller ändras till att innefatta ny verksamhet av betydelse för Euratomprogrammet närhelst sådan verksamhet tas upp.

Artikel II

1. Syftet med detta avtal är att genom undvikande av onödigt dubbelarbete möjliggöra för envar av de avtalsslutande parterna att dra största

möjliga nytta av de resurser som ställs till förfogande för deras respektive program och därigenom påskynda att Euratomprogrammets och det svenska programmens gemensamma mål uppnås, det vill säga att elcktricitet produceras till konkurrenskraftiga priser genom utnyttjande av kärnfusionsreaktioner.

2. Detta mål skall uppnås med tillämpning av villkoren i avtalet genom att:

- vardera parten på lämpligt sätt deltar i den fas som omfattar utarbetande och genomförande av den andra partens program;
- parterna ömsesidigt finansierar dessa program;
- parterna ömsesidigt får rätt att ta del av de vetenskapliga och tekniska resultaten av dessa program.

Artikel III

1. Euratom, företräd av kommissionen, skall sluta ett eller flera anslutningskontrakt med personer eller företag som utses av Sveriges regering, nedan kallade "anslutna svenska organ", för att uppnå syftet med detta avtal.

2. I den mån det är möjligt skall dessa kontrakt överensstämja med kontrakten mellan Euratom och dess medlemsstater, personer eller företag i gemenskapen för genomförande av Euratomprogrammet. Särskilt gäller att genom kontrakten skall inrättas styrande kommittéer, som består av befullmäktigade företrädare för kommissionen och vederbörande kontraktsslutande svenska organ. Dessa styrande kommittéer skall ha till uppgift att:

- tillämpa anslutningskontrakten;
- utarbета detaljinhållet i de program som omfattas av sådana kontrakt;
- övervaka hur forskningen fortskrider och styra den så att bästa möjliga resultat nås i enlighet med detta avtals syften.

Artikel IV

1. Anslutna svenska organ skall företrädas gemensamt av högst två svenska delegater i sambandsgruppen som är upprättad inom ramen för Euratomprogrammet. Sambandsgruppen, som har till uppgift att säkerställa informationsutbyte och samarbete i frågor beträffande pågående och föreslagna program och verksamheter inom Euratomprogrammet, skall fullgöra denna uppgift för all den forskning och utveckling som avses i detta avtal. Den skall särskilt säkerställa att samarbetet och samordningen mellan anslutna laboratorier inom gemenskapen och i Sverige främjas och styra deras arbete på för de två avtalsslutande parterna bästa sätt mot det gemensamma mål som anges i Euratomprogrammet och det svenska programmet samt i artikel II i detta avtal, varvid vederbörlig hänsyn skall tas till utvecklingen i världen i övrigt.

2. Sambandsgruppen skall, när vederbörande svenska myndigheter så begär, med tillämpning av sin arbetsordning utse en eller flera svenska företrädare i de rådgivande grupper som har inrättats för genomförande av Euratomprogrammet. De rådgivande grupperna, som har till uppgift att för sambandsgruppen lägga fram sådana forskningsförslag som ger största möjliga vetenskapliga utbyte av de medel som anslås till Euratomprogrammet, skall fullgöra denna uppgift beträffande all forskning och utveckling som avses i avtalet.

Artikel V

1. Svenska laboratorier som lyder under anslutna svenska organ skall i den chefskommitté, som har upprättats för Euratomprogrammet, företrädas av en laboratoriechef. Chefskommittén, som har ansvaret för övervakning av Euratomprogrammets genomförande och för att de i programmet deltagande laboratoriernas resurser utnyttjas på bästa sätt, skall fullgöra denna uppgift beträffande all den forskning och utveckling, som avses i detta avtal. Den skall särskilt säkerställa att personal utnyttjas på bästa möjliga sätt och att lämpligt personalutbyte mellan de olika laboratorier, som deltar i genomförandet av Euratomprogrammet och det svenska programmet, äger rum.

2. Sverige har rätt att ha en företrädare i varje samordningskommitté som upprättas inom Euratomprogrammet. Samordningskommittéerna, som har till uppgift att för chefskommittén lägga fram lämpliga förslag för att tillgängliga medel, personal, kunskap och färdighet vid varje laboratorium som deltar i genomförandet av Euratomprogrammet skall kunna utnyttjas inom ett visst område på bästa möjliga sätt, skall inom ifrågakommande område fullgöra denna uppgift beträffande all den forskning och utveckling som avses i detta avtal.

Artikel VI

De båda avtalsslutande parterna skall vara företrädda i varje tekniskt rådgivande organ eller administrativt organ som kan komma att inrättas för tillämpningen av detta avtal.

Artikel VII

1. Euratom skall ombesörja att anslutna svenska organ blir parter till följande kontrakt som slutits av kommissionen med dess associerade i gemenskapen:

- Överenskommelsen om utformningen av JET-projektet.
- Kontraktet rörande utbyte av personal.

2. Euratom skall även säkerställa att de anslutna svenska organen kan bli parter till kontrakt vars syfte ligger i linje med detta avtal med undantag för anslutningskontrakt eller liknande kontrakt, som Euratom ingår under detta avtals giltighetstid.

Artikel VIII

De utlåtanden som avges av sambandsgruppen, chefskommittén, de rådgivande grupperna och samordningskommittéerna skall vara av rådgivande natur.

Artikel IX

1. Sveriges finansiella bidrag enligt detta avtal skall fastställas årligen till ett belopp som står i samma förhållande till Euratoms andel av kostnaderna för Euratoms program som Sveriges bruttonationalprodukt till summan av gemenskapens och Sveriges bruttonationalprodukt under året närmast före föregående år.

2. Euratoms finansiella bidrag till finansiering av arbete som utförs enligt de kontrakt som avses i artiklarna III och VII skall beräknas på samma grundval som vanligen används vid beräkning av Euratoms bidrag till finansiering av arbete som utförs enligt motsvarande kontrakt under Euratomprogrammet.

3. Euratom skall vid början av varje år meddela Sverige det belopp som beräknats för kostnaden för Euratomprogrammet under detta år.

Sverige skall till kommissionen erlægga det belopp som avses i denna artikel så att 7/12 erläggs före den 15 januari och 5/12 före den 15 juli.

4. Sveriges regering skall vidtaga alla nödvändiga åtgärder för att säkerställa att Euratom skall vara befriat från alla tullavgifter och andra avgifter samt förbud och restriktioner beträffande import av varor som avses komma till användning i Sverige vid forsknings- och utvecklingsverksamhet som faller inom ramen för detta avtal.

5. Sveriges regering skall vidtaga alla nödvändiga åtgärder för att säkerställa att Euratom befrias från belastningen av indirekta skatter eller omsättningsskatter vilka annars skulle inbegripas i priset för lös eller fast egendom som Euratom inköper i Sverige för att användas där vid forsknings- och utvecklingsverksamhet inom ramen för detta avtal.

Befrielse skall ej medges beträffande skatter och pålagor som endast utgör avgifter för tjänster från det allmännas sida.

6. Varor som importeras till eller förvärvas i Sverige får ej avyttras i Sverige, vare sig det sker mot vederlag eller ej, med mindre det sker under villkor som godkänts av Sveriges regering.

7. De tjänstemän vid de europeiska gemenskaperna som avses i artikel 1 gemenskapernas personalstadga och är underkastade den inom gemenskaperna tillämpade interna beskattningen på löner och andra ersättningar vilka utbetalas av gemenskaperna och som deltar i forsknings- och utvecklingsverksamhet i Sverige inom ramen för detta avtal, skall vara befriade från skatt i Sverige på sådana löner och andra ersättningar.

Den i föregående stycke föreskrivna skattebefrielsen skall ej tillämpas på pensioner och livräntor som utbetalas av gemenskaperna till deras förutvarande tjänstemän.

Artikel X

1. Vardera avtalsslutande partens rätt att få tillgång till de vetenskapliga resultaten av andra partens program skall utgöra en väsentlig del av detta avtal.

2. Denna rätt skall garanteras genom:

— regler om information och patent vilka skall tillämpas i enlighet med de allmänna principer som anges i artikel XI;

— utbyte av personal mellan laboratorierna inom gemenskapen å ena och laboratorierna i Sverige å andra sidan;

— rättvis fördelning mellan svenska företag och företag inom gemenskapen av beställningar som läggs ut för genomförandet av de två anslutna programmen, varvid dock hänsyn skall tagas till principen att bästa möjliga utbyte skall erhållas av anslagna medel.

Artikel XI

A. 1. Information som härrör från forskningsprogram i Sverige enligt detta avtal skall delges gemenskapens medlemsstater samt personer eller företag som utför sådan forskning eller tillverkning inom någon av gemenskapens medlemsstater som gör det berättigat att de får tillgång till sådan information.

2. Sådan information skall ej delges andra stater, personer eller företag annat än efter överenskommelse mellan kommissionen och anslutna svenska organ, utom om det sker till svenska regeringen eller till personer eller företag som i Sverige utför sådan forskning eller tillverkning som gör det berättigat att de får tillgång till denna information.

B. Information, som härrör från verksamhet inom gemenskapen, dess anslutna organ eller dess uppdragstagare inom området för styrd termokär kär fusion och plasmafysik under detta avtals giltighetstid, skall under samma villkor som gäller för medlemsstater samt för personer och företag inom gemenskapen delges svenska regeringen samt personer eller företag som i Sverige utför sådan forskning eller tillverkning som gör det berättigat att de får tillgång till denna information.

C. Skyddas information som avses i punkterna A och B av patent, får den användas för forskningsändamål av Euratom, svenska regeringen och deras anslutna organ och uppdragstagare för att uppnå detta avtals syften. Gemenskapens medlemsstater, svenska regeringen och personer eller företag inom gemenskapen eller i Sverige skall ha rätt att erhålla licens eller underlicens för att utnyttja sådana patent för industriella eller kommersiella ändamål enligt skäliga villkor och bestämmelser om Euratom har rätt att upplåta sådana licenser eller underlicenser.

D. (a) Information, som härrör från verksamhet som bedrivs av Euratom, svenska regeringen, anslutna organ eller uppdragstagare före detta avtals ikraftträdande, skall ställas till förfogande för de stater, personer och företag, till vilka den information som avses i punkterna A och B kan meddelas i den utsträckning detta är nödvändigt för att den information som där avses skall kunna utnyttjas.

(b) Patent, som härrör från sådan i föregående stycke avsedd verksamhet, skall ställas till förfogande för de stater, personer och företag, vilka kan erhålla licens eller underlicens beträffande patent som avses under punkt C i den utsträckning det är nödvändigt för att kunna utnyttja sådana licenser eller underlicenser.

E. Vad som sägs i denna artikel får ej tolkas såsom innebärande inskränkning i de rättigheter som tillkommer uppfinnare eller deras rättsinnehavare enligt nationell rätt.

Artikel XII

1. Ett gemensamt organ som benämnes Fusionskommittén Sverige-Euratom skall inrättas. Det skall bestå av företrädare för Euratom och Sverige.

2. Fusionskommittén Sverige-Euratom svarar för att avtalet tillämpas på rätt sätt.

3. I detta syfte kan Fusionskommittén Sverige-Euratom särskilt, med stöd av utlåtanden från sambandsgruppen, avge rekommendationer som skall delges de organ i gemenskapen och i Sverige, vilka ansvarar för program och budgetar inom de forskningsområden som täcks av detta avtal.

4. Fusionskommittén Sverige-Euratom skall sammanträda på begäran av endera parten och minst en gång om året. Den skall undersöka varje åtgärd som är ägnad att förbättra samarbetet enligt avtalet och fortlöpande granska de framsteg som gjorts. Anser endera avtalslutande parten att den andra parten har försummat att uppfylla förpliktelse enligt avtalet, skall den genast underrätta Fusionskommittén Sverige-Euratom härom.

5. Fusionskommittén Sverige-Euratom skall antaga sin egen arbetsordning.

6. Ordförandeposten skall innehas av de avtalslutande parterna i tur och ordning i enlighet med kommitténs arbetsordning.

Artikel XIII

1. Tvister rörande tolkning eller tillämpning av detta avtal skall på begäran av endera avtalsslutande parten hänskjutas till skiljenämnd.

2. Den skiljenämnd som avses i första stycket skall tillsättas för varje särskilt fall. Den skall bestå av tre ledamöter. Vardera avtalsslutande parten skall utse en ledamot och dessa två skall gemensamt utse den tredje ledamoten, som skall vara nämndens ordförande. Försummar avtalsslutande part att utse ledamot av nämnden inom två månader från det begäran om att en tvist skall hänskjutas till nämnd framställts eller har, inom en månad efter det att dessa två skiljemän utsetts, de två ledamöterna ej kunnat enas om utseende av den tredje ledamoten, skall den avtalsslutande parten eller de avtalsslutande parterna hemställa att presidenten i internationella domstolen utser lämplig ledamot.

3. Som skiljenämndens beslut gäller den mening varom de flesta för- enar sig. Beslut skall vara bindande. Vardera avtalsslutande parten skall bära kostnaderna för sin egen ledamot i skiljeförfarandet; kostnaderna för ordföranden och de återstående kostnaderna skall bäras till lika delar av båda de avtalsslutande parterna.

Artikel XIV

1. Detta avtal skall godkännas av de avtalsslutande parterna enligt deras egna förfaranden. Det skall träda i kraft när parterna har under- rättat varandra om att de härför erforderliga förfarandena slutförts, dock ej före 1 januari 1976.

2. Avtalet ingås för den tid som bestäms av det Euratomprogram vil- ket anges i artikel I och förlängs automatiskt i enlighet med de beslut om efterföljande program som gemenskapen kan komma att fatta. När sådant programbeslut fattas, skall förlängningen avse den tid som gäller för det nya programmet och Euratomprogrammet i bilaga I bytas ut mot detta nya program. Avtalet skall ej anses upphöra endast på grund av försening vid antagandet av något efterföljande Euratomprogram.

3. Avtalsslutande part kan när som helst säga upp avtalet med sex månaders uppsägningstid.

Som skedde i Bryssel den _____ i två exemplar på svenska, danska, engelska, franska, italienska, nederländska och tyska språken, vilka texter äger lika vitsord.

För Sveriges regering:

För Europeiska atomenergigemenskapen:

Bilaga

1. Euratomprogrammets ämnesområden för perioden 1971—75 var:

— Allmän fysik, särskilt grundläggande studier eller med anknytning till inneslutning av plasmor med lämpliga anordningar och till metoder för att framställa och upphetta plasmor;

— forskning rörande inneslutning av slutna och öppna former av plasmor med vitt varierande täthet och temperatur;

— tillverkning av och forskning rörande plasmor med hög och myc- ket hög täthet;

— förbättring av diagnostiska metoder;

— undersökning av tekniska problem i samband med pågående

forskning och av problem med anknytning till termonukleär reaktorteknik;

— konstruktionsstudier för JET-projektet.

2. Nästa Euratom-program, som kommer att inledas den 1 januari 1976, skall i enlighet med de beslut som de europeiska gemenskapernas råd kommer att fatta, säkerställa den naturliga utvecklingen av det föregående programmet.

Detta program skall utgöra del av ett långsiktigt samarbetsprojekt omfattande allt arbete som utförs inom medlemsstaterna inom området fusion och plasmafysik. Det har utformats för att på sikt leda till gemensam konstruktion av prototyper med sikte på industriell tillverkning och marknadsföring.

Bilaga II

Det svenska programmets ämnesområde skall grunda sig på verksamhet enligt följande:

— grundläggande plasmaforskning rörande laddade partiklars rörelse i elektromagnetiska fält, ett plasmas jämviktstillstånd och dynamik, instabilitets- och vågfenomen, plasmaupphettning, växelverkan mellan gas och plasma och icke-termiska fenomen. Fusionsforskning huvudsakligen koncentrerad på plasmainneslutning i poloidiala magnetfält, stabiliseringsmetoder, upphettningsmekanismer och plasmadiagnostik;

— energikoppling mellan vågor i plasmor (turbulens och anomala effekter, upphettning av magnetiserat plasma). Laserinducerad fusion, särskilt beträffande de processer som bestämmer växelverkan mellan strålning och plasma;

— undersökning av valda problem i samband med pågående forskning och av problem med anknytning till termonukleär reaktorteknik.
